

Ewa JAROSIŃSKA

Uniwersytet Warszawski

Over veelvoudige tangconstructies in de Nederlandse zin

Abstract

The article presents the syntactic phenomenon of discontinuous structures in Dutch, such as separable verbs and pronominal adverbs. They pose many difficulties for Polish students of Dutch. The article explains more thoroughly the types of separable constructions and the conventions that lead to their creation. Special attention is directed towards cases where the discontinuous forms interlock so that they come to a ‘clash’ of prepositions, e.g. *Daar komt het op aan* or *Jacobs haalt het voorbeeld aan van de academische ziekenhuizen van Nijmegen en Duitsland*. This accumulation of prepositions often leads to misunderstandings in the right tone of voice and Polish students’ interpretation of sentences. The correct formation of the interlocking structures is one of the most challenging skills with which the students learning Dutch will be confronted.

Keywords: syntax of Dutch, discontinuous structures, word order, separable verbs, pronominal adverbs.

1. Inleiding

In deze bijdrage wordt de aandacht gevestigd op een bijzonder verschijnsel in de Nederlandse syntaxis, namelijk het gebruik van meerdere scheidbare constructies in de zin en de moeilijkheden die daarbij voor buitenlandse, in dit geval Poolse, Nederlands lerende studenten ontstaan (vgl. Jarosińska 2008). Deze moeilijkheden zijn aan enkele belangrijke factoren te wijten. Ten eerste is er de interferentie van de uitgangstaal, in dit geval de moedertaal Pools. De interferentie heeft, vooral als de twee taalsystemen (het systeem van de uitgangstaal en het systeem van de doeltaal) sterk van elkaar verschillen, een sterke, bemoeilijkende invloed op het leren van de doeltaal, in dit geval het Nederlands. Het Pools kent namelijk het principe van de tangconstructie niet en de werkwoordelijke elementen treden hier in contactpositie op (“Dem Polnischen ist das Klammerprinzip fremd, die verbalen

Elemente weisen im Allgemeinen Kontaktstellung auf", Engel 1999). Ook is de scheiding van voornaamwoordelijke bijwoorden het Poolse taalsysteem vreemd; dus de confrontatie met de scheidbare constructies, het herkennen, begrijpen en verder juist en actief toepassen ervan vormen een grote uitdaging voor de leerders. Ook kan de kennis van het Engels, die de meeste studenten al op school hebben opgedaan, eveneens weinig hulp bieden en het verwante Duits zal ook voor de meerderheid van hen weinig baten, aangezien tegenwoordig slechts zelden een enkele student of zelfs niemand in de lectoraatsgroep aan onze universiteit deze taal beheerst.

In deze bijdrage worden voorbeelden van scheidbare constructies gepresenteerd en besproken; voorbeelden die uit mijn observaties om de boven genoemde redenen een grote hinderpaal voor de leerders vormen. De voorbeelden, verzameld tijdens mijn lespraktijk uit verschillende geschreven bronnen zoals krantenberichten, instructies, huisreglementen, etc. als ook door mezelf ontwikkeld, vormen samen een klein corpus. Dit corpus werd aan studenten van cursusniveau B1 voorgelegd met de bedoeling om ze de zinnen zonder voorbereiding hardop te laten lezen. Het ging erom na te gaan in hoeverre het voor de studenten moeilijk is de reeds in de cursus besproken scheidbare constructies in concrete maar wel onbekende zinnen logisch te verbinden en de juiste accenten in de zin te leggen. Ook werden de studenten gevraagd enkele voorbeelden van het Pools naar het Nederlands te vertalen om te zien of ze de besproken structuren actief kunnen gebruiken.

Het fenomeen van scheidbare vormen is een vast bestanddeel van het Nederlandse grammaticale systeem. Het berust op het principe dat nauw samenhangende delen van een zinselement in bepaalde syntactische situaties gescheiden optreden. De meest spectaculaire splittingsen doen zich voor bij de werkwoorden waar het bestaan van analytische tempusvormen, het gebruik van modale werkwoorden, passieve vormen of scheidbaar samengestelde werkwoorden constant voor discontinue constructies zorgt. De vormen van het type:

De werkwoordelijke tangconstructie

In mededelende zinnen:

1. Ik **heb** de hele middag in de bibliotheek **gewerkt**.
2. Ik **moet** nog een spreekbeurt **voorbereiden**.
3. Bij de heropening **worden** vele bezoekers **verwacht**.
4. Bij de treinbotsing **liep** de conducteur een hoofdmond **op**.

In vraagzinnen zonder vraagwoord:

5. **Worden** bij de heropening vele bezoekers **verwacht**?

In imperatiefzinnen:

6. **Trek** de jas snel **aan**!

zijn een karakteristiek element van de zinsbouw van het Nederlands. Deze ver uit elkaar geplaatste maar nauw samenhangende delen van het predicaat, die in de respectievelijke zinstypen vaste plaatsen innemen, zorgen voor het tot stand komen van de zogenaamde werkwoordelijke tang. Dit verschijnsel werd voor het eerst door C.B. van Haeringen benoemd. Hij noemde het uit elkaar plaatsen van de nauw samenhangende verbale delen “de tang” (Haeringen 1947). De verbale delen omvatten de overige zinsdelen (behalve het zinsdeel op de eerste plaats in mededelende zin) zoals een tang en vormen een soort fundament van de hele zinsconstructie.

Het beheersen van dit topologisch principe betekent voor Poolse leerders van het Nederlands een grote uitdaging. Bij het vormen van dergelijke zinnen zijn de studenten geneigd de werkwoordelijke elementen zo dicht mogelijk bij elkaar te plaatsen waardoor foutieve zinnen ontstaan (bv. ‘Ik **moet voorbereiden** nog een spreekbeurt’ of ‘Bij de treinbotsing **liep op** de conducteur een hoofdword’). Tijdens hardop voorlezen van de zinnen uit het corpus maakten de studenten nog relatief weinig fouten bij het leggen van het zinsaccent omdat er maar één soort tang aanwezig was en de lengte van de zinnen ook meeviel.

2. Scheiding van voornaamwoordelijke bijwoorden

In de Nederlandse zin zijn de werkwoordelijke elementen echter niet de enige die in discontinue vormen kunnen optreden. De mogelijkheid tot splitsing doet zich ook voor bij voornaamwoordelijke bijwoorden. Deze woordsoort is “het resultaat van de combinatie van een voorzetsel en een verwijswoord” (Vandeweghe 2005). In het Pools komt deze splitsing echter niet voor: we hebben in deze taal met een woordgroep te maken waarvan de elementen altijd naast elkaar staan (daarop/*na tym*, daarmee/*z tym*). Er moet hier wel op worden gewezen dat, terwijl de tang die door de predicaatsdelen gevormd wordt niet kan worden gemeden, ik refereer hier aan de vaste posities van de predicaatsdelen, wat in het geval van de voornaamwoordelijke bijwoorden in het Nederlands niet altijd het geval is. Het bijzondere kenmerk van de voornaamwoordelijke bijwoorden berust juist in het feit dat ze aaneen en/of gesplitst kunnen optreden. Het is echter niet de bedoeling van dit artikel om op de vragen van wel of niet gesplitst verder in te gaan (vgl. Van der Horst 1992). Wij willen hier veeleer onze aandacht op het fenomeen van de frequent voorkomende gesplitste vormen vestigen. De *ANS* zegt daarover het volgende: “Voornaamwoordelijke bijwoorden komen ook gesplitst voor. Voornaamwoordelijke bijwoorden, zoals *eraan*, *erop*, *daaraan*, *hierop* en *waarover*, kunnen meestal door andere elementen in de zin van elkaar gescheiden worden. Bij voornaamwoordelijke bijwoorden die samengesteld zijn met het onbeklemtoonde *er*, is de tendens tot splitsing heel algemeen” (*ANS* 1997, bd. 1, 501).

Volgens de *ANS* (1997, bd. 1) brengt deze splitsing geen betekenisverschil met zich mee, maar kan het als een stilistische variant beschouwd worden. De *ANS* (1997, bd. 1) merkt daarbij op dat de gesplitste voornaamwoordelijke bijwoorden vooral in de gesproken taal voorkomen, ongesplitste zijn meer schriftalig taalgebruik. Bovendien geeft de Zuid-Nederlandse variant, die in België gesproken wordt, de voorkeur aan de ongesplitste vormen, terwijl de gesplitste vorm vaker in Nederland gebruikt wordt (*ANS* 1997, bd. 1). En zoals het gebruik van de werkwoordelijke tang al een uitdaging is voor de studenten, is het handhaven van gesplitste voornaamwoordelijke bijwoorden al helemaal een hindernis.

De grote moeilijkheid bij het gebruik van de gesplitste bijwoordelijke voornaamwoorden – de ongesplitste leveren bij hun toepassing minder problemen op – is het resultaat van de ingewikkelde en verschillend gestructureerde zinspatronen die daarbij kunnen ontstaan. Hieronder zullen de verschillende volgordes met de splitsbare voornaamwoordelijke bijwoorden nader worden geïllustreerd.

7. Zij vertelt **daar** veel **over**.
8. **Daar** vertelt zij veel **over**.
9. Elke dag vertelt zij **daar** veel **over**.

Zoals aan het bovenstaande te zien is, vormen de delen van het gesplitste voornaamwoordelijke bijwoord *daarover* een tang, die afhankelijk van de positie van het losse deel **daar** één of alle overige zinsdelen lijkt te omarmen.

Ten dele vergelijkbaar verloopt het gebruik van voornaamwoordelijke bijwoorden die het onbeklemtoonde **er** bevatten, met echter dit verschil, dat het onbeklemtoonde **er** minder plaatsingsmogelijkheden heeft en niet op de eerste zinsplaats kan staan en dus geen tang kan vormen die alle zinsdelen omvat:

10. Zij vertelt **er** veel **over**.
11. ***Er** vertelt zij veel **over**.
12. Elke dag vertelt zij **er** veel **over**.

Het voorlezen van de voorbeeldzinnen door de studenten verloopt hier nog wel correct, temeer de zinnen vrij kort zijn en de tang weinig elementen omvat. Toch levert het zelfstandig vormen van deze structuren voor de studenten veel problemen op.

3. Gelijktijdige optreden van twee tangen

Een syntactisch fenomeen van het Nederlands en tegelijk een bijzonder ingewikkeld hoofdstuk binnen de volgorde in de zin voor de leeders, is het gelijkelijke optreden van beide genoemde splitsbare constructies d.w.z. de werkwoordelijke en die van de voornaamwoordelijke bijwoorden.

13. Ik heb **daar** niet **op** *gerekend*.

14. **Daar** heb ik niet **op** *gerekend*.

Het gelijktijdige gebruik van de twee gesplitste structuren leidt tot het ontstaan van een reeks vrij gecompliceerde volgordes van de zinslementen die afhankelijk van de positie van het gesplitste element van het voornaamwoordelijk bijwoord **daar** veranderen. In zin 13 omarmt de werkwoordelijke tang de constructie van het gesplitste voornaamwoordelijk bijwoord volledig, terwijl in zin 14 beide tangen elkaar afwisselen. De keuze voor de een of de andere structuur hangt o.a. samen met de accentuering van het vooropgeplaatste **daar** en de verwijfsfunctie. Een derde mogelijkheid van de woordschikking zien we bij uitdrukkingen zoals (15).

15. **Daar** ben ik *bang voor*.

In dit geval sluit de voornaamwoordelijk bijwoordelijke tang de werkwoordelijke in. Als we **daar** naar het middenveld verplaatsen, zullen we dan weer een nieuwe volgorde van in elkaar grijpende tangen zien ontstaan zoals (16).

16. Ik ben **daar** *bang voor*.

Anders dan in (13) sluit het scheidbare element van de voornaamwoordelijk bijwoordelijke tang de zin af, en niet het werkwoordelijk deel.

Hiermee komen de studenten voor meer ingewikkelde zinspatronen te staan. Bij het voorlezen ervan horen we enkele fouten in het zinsaccent, maar aangezien de zinnen vrij kort zijn, zijn ze overzichtelijk, waardoor de studenten het goede zinsaccent leggen. Het zelfstandig gebruik van zulke constructies moet door langdurig oefenen voorafgegaan zijn; maar zelfs dan worden fouten niet gemeden (bv. (13) 'Ik heb gerekend daar niet op' of (15) 'Daar ik ben voor bang').

4. Het tegelijkertijd voorkomen van de voornaamwoordelijk bijwoordelijke tang en de werkwoordelijke tang met scheidbaar werkwoord

Voor Poolse leerders ontstaan de grootste moeilijkheden in de volgorde van de zinslementen echter in zinnen waar, zoals in hoofdstuk 3 aangeduid, beide genoemde tangen tegelijk voorkomen, maar het predicaat uit een scheidbaar samengesteld werkwoord bestaat:

Mededelende zin:

17. Ik *zie hier* de meerwaarde niet **van in**.

Vraagzin:

18. *Kom je **daar** nog eens **op terug**?*

Imperatiefzin:

19. *Pas **daar** de kleur **op aan**!*

In de bovenstaande zinnen liggen tweevoudige tangconstructies voor: in (17) de werkwoordelijke ‘zie...in’ en de voornaamwoordelijk bijwoordelijke ‘daar...van’, in (18) respectievelijk ‘kom...terug’ en ‘daar...op’, en in (19) ‘pas...aan’ en ‘daar...op’. De werkwoordelijke tang sluit telkens de bijwoordelijke in en in (18) en (19) omarmt ook alle overige zinslementen.

Het predicat bestaande uit een splitsbaar werkwoord fungeert met een vast voorzetsel dat aan een voorwerp (voorzetselvoorwerp) voorafgaat (bijv. ‘uitkijken naar’, ‘zich voorbereiden op’, ‘afhangen van’ etc.).

Behalve de bovenvermelde plaatsingsmoeilijkheden doet zich nog een ander opmerkelijk volgordeverschijnsel voor. Op het einde van de boven aangehaalde complexe zinsstructuren komen twee verschillende losse voorzetsels naast elkaar te staan, die tot twee aparte tangconstructies behoren en beide de rechtse arm ervan vormen, maar op een verschillende manier, want uit het tweede deel van het voornaamwoordelijk bijwoord en van het eerste deel van het scheidbaar samengesteld werkwoord (als infinitief). Dit blijkt voor de leerders Nederlands een extreme moeilijkheid te zijn, zowel bij de juiste interpretatie van dergelijk gevormde zinnen als ook het actieve gebruik ervan. De moeilijkheid bij de interpretatie ligt in het feit dat de met de respectievelijke voorzetsels corresponderende elementen (dus het werkwoord en het bijwoord ‘hier’, ‘daar’) niet in hun directe omgeving te vinden zijn. Meer nog: het voorzetsel dat eerst komt (17-‘van’, 18-‘op’, 19-‘op’), hoort bij het element dat later in de zin genoemd wordt, dus het deel van voornaamwoordelijk bijwoord (17-‘hier’, 18-‘daar’, 19-‘daar’), en het voorzetsel dat daarachter verschijnt (17-‘in’, 18-‘terug’, 19-‘aan’) hoort bij het zinslement dat eerst in de zin genoemd wordt, dus de persoonsvorm (17-‘zie’, 18-‘kom’, 19-‘pas’). Een heel gecompliceerde logistieke operatie dus, die enorm veel oefening moet vergen om begrepen en geautomatiseerd te worden. Het actieve gebruik ervan wordt heel sterk bemoeilijkt door de onzekerheid van de leerders over de juiste plaatsing van alle losse delen van de scheidbare constructies.

Het verschijnsel van het samenvallen van losse voorzetsels zien we behalve in bovengenoemde gevallen ook in bepaalde uitdrukkingen zoals:

20. **Daar** ben ik **van** af.
21. **Daar** is niets **op** tegen.
22. **Daar** kan ze maar niet **over** uit.
23. Hij is **er** erg **aan** toe.
24. Hij is **er** wel **op** uit.

Poolse studenten vinden het leren, toepassen en interpreteren van zulke structuren enorm moeilijk, zo blijkt uit mijn ervaring. Het hardop voorlezen van deze zinnen loopt bijna nooit goed af. De studenten struikelen bij het lezen, beginnen opnieuw en accentueren de zinnen verkeerd (meestal leggen ze de klemtoon op het eerste voorzetsel).

5. Tangconstructies in de bijzin

In bijzinnen verandert de volgorde van de besproken elementen enigszins, maar wordt daardoor niet minder ingewikkeld. Een nieuwe en zeker bemoeilijkende factor is de eindpositie van de werkwoordelijke elementen.

25. Ik weet dat dit idee **daar** wel **aan** *bijdraagt*.

Zoals in de voorbeeldzin zichtbaar wordt, verdwijnt in de bijzin de werkwoordelijke tang. Daarvoor in de plaats komt de bijzinsvolgorde, waardoor alle werkwoordelijke elementen op het einde van de zin komen te staan en zo de werkwoordelijke eindgroep vormen ('bijdraagt'). Er ontstaat echter een nieuwe soort tang, namelijk die tussen de conjunctie 'dat' en de predicaatsdelen op het einde van de zin ('bijdraagt'). Deze bijzinstang sluit de bijwoordelijke tang 'daar ... aan' in, die wederom de partikel 'wel' insluit. Wat in de bijzinnen gemakkelijker schijnt te zijn is het niet-gesplitste optreden van de delen van het scheidbare werkwoord – 'bijdragen' – wat de volgorde en de interpretatie van de zin enigszins vergemakkelijkt in vergelijking met de hoofdzin, waar de scheidbare delen van het werkwoord gescheiden voorkomen.

Toch kan het gebeuren, vooral in het spreektaalgebruik en in het noordelijk taalgebied van het Nederlands, dat, ondanks het feit dat in de bijzin de werkwoordelijke elementen op het einde van de zin horen te staan en het voorzetsel van het scheidbare werkwoord en het werkwoord zelf aaneen worden geschreven, toch van die laatste regel afgeweken wordt. Het volgende voorbeeld illustreert dit:

26. Hij zegt *dat* we **daar** onmiddellijk *mee op* moeten *houden*.

Opnieuw worden de leerders in (26) met losse voorzetsels geconfronteerd, die dicht bij elkaar staan (vgl. 17–24). Dit is het resultaat van het gesplitste voorkomen van het voornaamwoordelijk bijwoord **daarmee** en eveneens het bijzondere scheiden van het samengesteld werkwoord 'ophouden'. Deze laatste splitsing ontstond door het verschuiven van het modaalwerkwoord 'moeten' tussen de scheidbare elementen van het werkwoord 'ophouden'. Door deze verschuiving komt nog een volgende tang tot stand, waarvan de armen, de scheidbare delen van het werkwoord 'op' en 'houden', het modaalwerkwoord 'moeten' omarmen. In deze zin hebben we dus met drie verschillende soorten tangen te maken.

Uit het onder de studenten gevoerd onderzoek blijkt dat zinnen van het type (25) minder moeilijk actief te handhaven zijn dan de zinnen van het patroon (17), ook al vraagt hier de eindpositie van het werkwoord in de bijzin nog extra aandacht. Dit bevestigt de observatie dat de gelijktijdige splitsing van voornaamwoordelijke bijwoorden en scheidbare werkwoorden in de zin een bijzonder moeilijke constructie is voor leeders van het Nederlands met Pools als moedertaal. Door de werkwoordelijke delen in (25) ('bijdraagt') aan elkaar vast te schrijven, staan de twee losse voorzetsels niet meer misleidend naast elkaar, zoals in (17) ('van in'). Bij het voorlezen was het zinsaccent echter correct, omdat de studenten al eerder geleerd hadden welke voegwoorden de eindpositie van het werkwoord veroorzaken.

De zin (26) is het moeilijkst. Dat komt door de extra splitsing van 'ophouden', waardoor, zoals reeds vermeld, een derde tang in deze zin ontstaat. Het hardop voorlezen van deze zin was een echt struikelblok en verliep met moeite en met foutieve intonatie.

6. Het doorbreken van de tangconstructie

Aanvullend op wat reeds gezegd werd over de opmerkelijke opeenvolging van twee voorzetsels die tot twee verschillende tangconstructies toebehoren, wordt nog op een ander bijzonder syntactisch verschijnsel gewezen. Dit komt tot stand in zinnen met de doorbroken werkwoordelijke tangconstructie, een structuur die in het Nederlands vrij gebruikelijk is. Zoals de *ANS* constateert: "In het Nederlands is het helemaal niet ongewoon om elementen buiten de zogenaamde tang achter in de zin te plaatsen" (*ANS*, 1997, bd. 2). Dat betekent dat bepaalde zinsdelen die normaal gezien binnen de tang staan, daarbuiten, aan het einde van de zin, worden geplaatst zonder de grammaticale regels te verstoren. Heel vaak betreft dit attributen die door *van* worden voorafgegaan of voorzetselobjecten die door een vast voorzetsel worden ingeleid. Als de tang door een scheidbaar werkwoord gevormd wordt, kunnen we volgende constructies tegenkomen:

27. Hij *haalt* het voorbeeld *aan van* de academische ziekenhuizen van Nijmegen en Duitsland.

naast

28. Hij **haalt** het voorbeeld van de academische ziekenhuizen van Nijmegen en Duitsland **aan**.

In (27) zien we de achteropplaatsing van het attribuut 'de academische ziekenhuizen van Nijmegen en Duitsland' voorafgegaan door het voorzetsel 'van'. Het predicaat wordt gevormd door het scheidbare werkwoord 'aanhalen'.

De 'botsing' van de voorzetsels 'aan' en 'van' die respectievelijk bij 'haalt' en 'de academische ziekenhuizen van Nijmegen en Duitsland behoren', zorgt bij

de leerders van het Nederlands voor verwarring en foutieve interpretatie, vooral in geschreven teksten, waar geen aanwijzing in de vorm van juiste intonatie aanwezig is.

Een ander geval:

29. Hij *stemde* graag *in met de aanschaf van 120 kunstwerken*.

naast

30. Hij *stemde* graag *met de aanschaf van 120 kunstwerken in*.

In (29) staat het voorzetselvoorwerp ‘met de aanschaf van 120 kunstwerken’ buiten de werkwoordelijke tang. In (28) en (30) wordt het probleem van de bemoeilijkende ‘botsing’ van de voorzetsels gemeden door het in stand houden van de werkwoordelijke tang.

Alhoewel de doorbroken tangconstructie als een variant van de woordschikking met de volle tang geldt, is de frequentie van gebruik opvallend groot, zodat we kunnen vermoeden dat juist deze structuur de gebruikelijke is. De toepassing wordt echter beperkt door het feit dat niet alle zinslementen buiten de tang geplaatst mogen worden. Een opvallende eigenschap van achteropgeplaatste delen is dat ze door voorzetsels worden voorafgegaan. Daardoor komen de twee voorzetsels, die tot twee verschillende zinslementen behoren, dicht naast elkaar te staan, samen met het scheidbaar element van het werkwoord

Het is voor de leerders van het Nederlands buitengewoon bezwaarlijk om met dergelijke constructies, zowel in passief als ook in actief gebruik, om te gaan. Het foutloos gebruik van scheidbare werkwoorden alleen is al een behoorlijke drempel. Daartoe komt nog het niet altijd even strikt beschreven gebruik van de regels van de doorbreking van de tang. Om die redenen is het voor de studenten heel ingewikkeld om uit te maken met welke elementen in de zin ze deze naast elkaar geplaatste voorzetsels daadwerkelijk moeten verbinden. Bij het hardop voorlezen van deze onbekende zinnen is de intonatie daarom bijna altijd fout. Aangezien de leerders de relatie tussen de inhoudelijk samenhangende maar in de zin gesplitste delen niet direct kunnen herkennen, begrijpen ze de zinnen ook verkeerd.

7. Samenvatting

Mijn voornemen in deze korte uiteenzetting was om op enkele aparte moeilijkheden te wijzen, waarmee buitenlandse, in dit geval Poolse, studenten Nederlands bij het aanleren van Nederlandse volgordepatronen geconfronteerd worden. In het bijzonder werd de nadruk gelegd op het kenmerkende verschijnsel van verschillende tangconstructies in de zin, d.w.z. de werkwoordelijke en die van scheidbare voornaamwoordelijke bijwoorden. De moeilijkheden die studenten hebben bij het

zelfstandige vormen van zulke zinnen werden onderstreept. De studenten scheiden bv. de scheidbare werkwoorden niet: ‘ze uitrusten veel’, ‘ik neerzet mijn fiets’ in plaats van ‘ze rusten veel uit’, ‘ik zet mijn fiets neer’. Veel fouten ontstaan ook in de zinnen met de bijzinstang, waar het werkwoord op het einde van de zin moet verschijnen: ‘Sorry dat ik kom te laat’, in plaats van ‘Sorry dat ik te laat kom’. Ook de tang in de hoofdzin wordt gemeden: ‘Gisteren is gestolen mijn auto’ in plaats van ‘Gisteren is mijn auto gestolen’.

Door vlijtig oefenen en geduldig corrigeren kunnen er echter positieve resultaten worden bereikt.

Verder werden in deze bijdrage de verschillende posities die de tangconstructies ten opzichte van elkaar in de zin kunnen innemen, getoond en werd er ook op het samenvallen van de voorzetsels als losse delen van de genoemde tangconstructies gewezen die een sterk bemoeilijkende factor bij het leren van de Nederlandse woordvolgorde zijn. Zo blijkt dat dit probleem niet alleen Poolse taalleerders maar ook taalbewuste native speakers van het Nederlands treft, waarvan de vele taalvragen aan taaladviesrubrieken zoals www.onzetaal.nl getuigen.

Het onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van een klein corpus voorbeeldzinnen met verschillende tangconstructies en hun combinaties, als ook met enkele zinnen om de constructies naar het Nederlands te vertalen. Dit corpus werd vervolgens voorgelegd aan een groep Poolse studenten van B1-niveau. Daaruit bleek dat één tang in de zin, vooral de werkwoordelijke, hoe ongewoon hij ook is voor studenten met het Pools als moedertaal, na eerder uitleggen en oefenen, juist hardop kan worden voorgelezen, met de juiste beklemtoning, en dat ook actief gebruik met weinig fouten gehandhaafd kan worden. Toch blijken bij de voornaamwoordelijke bijwoordtang meer moeilijkheden op te treden, bij zowel de zinsaccentuering tijdens het voorlezen als ook het zelfstandig actief gebruik (zinnen om te vertalen).

De grootste problemen doen zich echter voor wanneer er in de zin meer tangen voorkomen. De meest gecompliceerde woordvolgorde constateren we bij twee tangconstructies in de zin waarvan één tang door een scheidbaar samengesteld werkwoord gevormd is.

Hoe kan men dus de leerders uit de nood helpen? Een verstandige manier lijkt het gelijkmatige en afzonderlijke uitleggen en oefenen van eerst minder complexe volgordepatronen te zijn, zoals de enkelvoudige tang gevormd door scheidbare werkwoorden of de bijzinstang. Voornaamwoordelijke bijwoorden worden afzonderlijk besproken, eerst in de ongesplitste en pas dan in de gesplitste vorm. Daarna kan men geleidelijk overgaan tot de meer gecompliceerde zinsstructuren zoals de tweevoudige tang met een scheidbaar werkwoord en gesplitst voornaamwoordelijk bijwoord, of de doorbreking van de werkwoordelijke tang. Het is belangrijk om aan de leerders vanaf het begin uit te leggen hoe de interferentie van hun moedertaal de verwerving van een vreemde taal beïnvloedt en de bron van fouten

kan zijn. De geautomatiseerde kennis van hun moedertaal wordt namelijk in heel sterke mate op hun kennis van de vreemde taal overgedragen, wat het leerproces bemoeilijkt, in het bijzonder daar waar de twee taalsystemen grote verschillen in structuur vertonen, zoals met de scheidbare constructies in het Pools en het Nederlands het geval is. Om de interferentiefouten tegen te gaan zullen de leerders door intens contrastief oefenen bewust worden van de constructies en vormen die in hun moedertaal niet voorkomen en in de vreemde taal wel aanwezig zijn, en ze ook onthouden. Substitutie-, transformatie- en contrastieve vertaal oefeningen zullen hen daarbij helpen.

De werkwoordelijke tangconstructies, de gesplitste vormen van de voornaamwoordelijke bijwoorden als ook de doorbroken werkwoordelijke tangconstructies zijn nu eenmaal een feit in het Nederlandse taalsysteem. Gezien hun hoge gebruiksfrequentie en stilistische functie zijn ze uit het algemeen taalgebruik niet weg te denken. Daarom ook is de beheersing ervan door de buitenlandse leerders gewoon onontkoombaar, niettegenstaande de terechte opmerking van Czochral-ski (2005), die constateerde dat “de door de tangconstructies geconditioneerde volgorde [...], het moeilijkste hoofdstuk van de Nederlandse spraakkunst voor Polen en misschien over het algemeen ook voor sprekers van andere niet-Germaanse talen vormt”.

Bibliografie

- Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn, 1997.
- Czochral-ski, Jan. “Een voor Polen moeilijk hoofdstuk van de Nederlandse grammatica”. *Studien zur Deutschkunde. Auswahl von Professor Jan Czochral-skis Abhandlungen und Beiträgen herausgegeben von Lech Kolago*, 2005, XXX. Band, pp. 290–296.
- Engel, Ulrich. *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*. Gross, 1999.
- Van Haeringen, C.B. “Tangconstructies en reacties daarop”. *De Nieuwe Taalgids*, vol. 40, 1947, pp. 1–7.
- Van der Horst, Joop M. “Splitsen of niet splitsen van voornaamwoordelijke bijwoorden”. *Forum der Letteren*, jaargang 1992, pp. 127–146.
- Jarosińska, Ewa. “Over scheidbare structuren in het Nederlands en het Duits”. *Neerlandica Wratislaviensia*, vol. 17, 2008, pp. 201–209.
- Klooster, Wim. *Grammatica van het hedendaags Nederlands. Een volledig overzicht*. Sdu Uitgevers, 2003.
- Smedts, Willy, en William van Belle. *Taalboek Nederlands*. Pelckmans, 1993.
- Vandeweghe, Willy. *Grammatica van de Nederlandse zin*. Garant, 2005.